Léirmheas ar Tadhg Ó hIfearnáin agus John Walsh (Eagarthóirí), “An Meon Folaithé: Idé-eolaíochtaí agus Iompar Lucht Labhartha na Gaeilge in Éirinn agus in Albain” (2018) foilsithe ag Cois Life, Baile Átha Cliath

Muiris Ó Laoire

Scoil na Sláinte agus na nEolaíochtaí Sóisialta

Institiúid Teicneolaíochta Thrá Lí

Muiris.OLaoire@staff.ittralee.ie

Eochairfhocail: *Iompar Teanga; Gaeilge; Idé-eolaíocht teanga; Gaeilge na hAlban; Nuachaintoirí; Teagmháil teanga; An Ghaeltacht*

Cnuasach d’aistí acadúla taighde, sé cinn ar fad, bunaithe ar idé-eolaíochtaí agus ar iompar lucht labhartha na Gaeilge abhus agus in Albain, mar aon le réamhrá ó na heagarthóirí atá sa leabhar seo. Is inspéise ann féin an teideal a roghnaíodh don chnuasach, .í. an meon folaithe. Tá sé geall le bheith do-dhéanta urlabhartha ar bith a scarúint ón idé-eolaíocht agus ón gcomhthéacs agus ón gcleachtas sochaíoch agus idirphearsanta a shíormhúnlaíonn í. Ní amháin go ngineann an idé-eolaíocht tionchar ar an iompar teanga ach samhlaítear í, chomh maith le breithiúnais phearsanta agus shochoíocha i leith na teanga féin. Níl a dóthain sainairde tugtha i staidéir ar shochtheangeolaíocht na Gaeilge, go nuige seo (seachas i staidéir ar nuachaintoirí, b’fhéidir) ar nádúr agus ar fheidhm na hidé-eolaíochta, agus dá bharr, táthar faoi chomaoín ag na taighneoirí a bhfuil fáil ar a saothar sa chnuasach seo, as an mbearna a líonadh.

Bíonn an dá chineál idé-eolaíochta i gceist ar ndóigh; an idé-eolaíocht fhollasach agus an idé-eolaíocht fholaithe ach roghnaigh na heagarthóirí an meon folaithe mar theideal an chnuasaigh mar gur treise agus gur tábhachtaí an “ idé-eolaíocht fholaithe a ndéanann an pobal nádúrú uirthi agus a scaiptear go forleathan ná an idé-eolaíocht fhollasach a dhearbhaítear go hoscailte agus nach dtacaíonn ach sciar beag den phobal léi go hoscailte” (lch.ix).

Tá aiste taighde an-suimiúil agus an-ábhartha ó thaobh théama an mheoin fholaithe de ag Laoise Ní Dhúda. Anseo, déantar iniúchadh ar na hidé-eolaíochtaí follasacha agus folaithe a mhaireann ag an micrileibhéal i bpobal beag Gaeltachta, áit a n-aimsítear contrárthachtaí a bhréagnaíonn a chéile. San anailís agus sa phlé ar thorthaí an staidéir seo, soilsítear nach iad na hidé-eolaíochtaí céanna a bhíonn ag aon chainteoir nó ag aon ghréasán ar leith i leith an Bhéarla, ísliú stádais na Gaeilge agus cineálacha cleachtas teanga a bhfuil glacadh leo go sóisialta. Léirítear feidhmiú an mheoin fholaithe sa scagadh fíorshuimiúil a dhéantar ar an gcontrárthacht idir an cleachtas agus an idé-eolaíocht.

Alt eile fíorshuimiúil is ea an aiste taighde ag Cassie Smith-Christmas ina ndírítear ar idé-eolaíochtaí teanga i gcás Ghaeilge na hAlban i gcomhthéacs bheartas teanga an teaghlaigh. Dála alt Ní Dhúda, déantar na contrárthachtaí nó na teannais idé-eolaíochta a fhoilsiú anseo go han-soiléir. Léiríonn sonraí an staidéir seo ar thriúr príomhchúramóirí teaghlaigh ó ghlúnta difriúla, ní amháin éagsúlacht idé-eolaíochtaí follasacha agus folaithe idir an triúr rannpháirtithe, mar a mbeifí ag súil leis cuid áirithe, ach tá fianaise ar theannais agus contrárthachtaí inmhéanacha aonair ag leibhéal an duine aonair, chomh maith. Maíonn an t-údar go bhfuil, mar a bheadh, “ordlathas” idé-eolaíochtaí ann a imríonn tionchar ar an gcleachtas teanga. Is léir ó thátail agus ó phlé an údair nach leor idé-eolaíochtaí amháin chun an seachadadh idirghlúine a dheimhniú, mar is deacair srian a chur leis an aisiompú teanga nuair a bhíonn tús curtha leis.

Tugtar spléachadh ar ghné eile den mheon folaithe in alt Timothy Currie Armstrong a bhaineann le nuachaintoirí Ghaeilge na hAlban. Dírítear sa staidéar seo ar anailís sonraí ó dhá staidéar éagsúla a thugann léargas ar an gcomhthéacs casta sochtheangeolaíoch gréasán a mbíonn ar nuachaintoirí dul i ngleic leis. Caitear solas ann ar na dúshlán struchtúrtha agus idé-eolaíochta a bhíonn le sárú ag nuachaintoirí sara mbaineann siad an “nádúrchas teangeolaíoch” amach a mbeadh glacadh leis i measc gréasán cainteoirí oidhreachta. Tá léiriú an-suimiúil anseo ar an tionchar a bhíonn ag na hidé-eolaíochtaí a mhaireann i ngréasáin logánta ar chleachtas teanga nuachaintoirí.

Scrudaítear idé-eolaíochtaí i leith na teagmhála teanga in alt Helena Ní Ghearáin ar “bhagairt” na teagmhála teanga idir an Ghaeilge agus an Béarla. Sa staidéar seo, bailíodh sonraí ó 37 rannpháirtithe a bhí ag obair in eagrais phobail i gceantair dhifriúla Gaeltachta. Scrúdaíodh creideamh na rannpháirtithe maidir le forbairt na téarmaíochta Gaeilge agus le húsáid

téarmaí an Bhéarla. Cuirtear fianaise inár láthair san anailís agus sa phlé a dhéantar ar shonraí an taighde go bhfuil débhríochas agus contrárachtaí ann maidir le stádas an Bhéarla agus leis an gcódmheascadh in idé-eolaíocht na rannpháirtithe seo. Áitítear go bhfuil feidhm agus luach i gceist le húsáid an Bhéarla (focail agus téarmaí) i gcomhthéacsanna cumarsáide, cé gur léiríodh díspeagadh ar úsáid an Bhéarla i measc na rannpháirtithe. Ar aon dul leis na torthaí staidéir a nochtáítear i bhformhór na n-aistí eile, léiríonn an staidéar seo go bhfuil contrárachtaí agus mí-réir fite fuaite leis an idé-eolaíocht teanga.

Déantar scagadh in aiste Hugh Rowland ar na hidé-eolaíochtaí teanga a bhí ag feidhmiú in éabhlóid gluaiseachtaí stairiúla Chonradh na Gaeilge agus an LFM — an Language Freedom Movement — idir 1965 agus 1974. Aiste shuimúil arís í seo ina gcaitear súil ar idé-eolaíochtaí freasúracha teanga. Le linn na tréimhse seo, de bharr chúinsí geilleagair agus sóisialta na linne, cuireadh tús le díopóireachtaí agus dioscúrsaí faoi chaomhnú na hoidhreacht, na dtraidisiún dúchais agus na Gaeilge ar lámh amháin agus faoi ghlacadh an phobail le fórsaí seachtracha idirnáisiúnta a bhí Béarla-lárnaithe ar an lámh eile. Tá lón machnaimh fíorthábhachtach sa phlé agus na hargóintí a chuireann Rowland os ar gcomhair a léiríonn an athnuachan fhreasúrtach a rinne Conradh na Gaeilge air féin i gcomhthéacs na ndioscúrsaí seo.

Déantar iniúchadh in alt Noel P. Uí Mhurchadha ar dhearcadh cainteoirí Gaeltachta i leith na héagsúlachta a mhaireann sa Ghaeilge chomhaimseartha. Pléitear saintréithe na Gaeilge comhaimseartha agus na hathruithe a tháinig ar Ghaeilge na Gaeltachta ó lár an chéid seo i leith agus ar an urlabhartha a bhíonn ag cainteoirí gníomhacha lasmuigh den Ghaeltacht. I bhfreagraí suibíochtúla cainteoirí Gaeltachta maidir leis an éagsúlacht urlabhartha a mhaireann, caitear solas arís ar an idé-eolaíocht fhollasach agus fholaithe.

Tá raon agus comhthéacsanna na n-aistí taighde seo an-éagsúil óna chéile ach is iad na léargais ar an idé-eolaíocht teanga a aontaíonn le chéile iad. Chuirfeadh sé leis an leabhar, b’fhéidir, dá mbeadh iarfhocal nó caibidil chlabhsúir ó na heagarthóirí a thabharfadh snáthanna na dtorthaí taighde le chéile agus a dhíreodh ar chonclúidí faoin meon folaithe agus idé-eolaíocht teanga faoi léas na staidéar le chéile. É sin ráite, tá suimiú paiteanta ar ábhar gach aiste mar aon le hinnéacs coincheapa agus téarmaí curtha ar fáil ag na heagarthóirí, ar mórscoláirí iad i réimse shochtheangeolaíocht na Gaeilge.

Is saothar tábhachtach é an cnuasach seo agus tá lón machnaimh ann do éinne ar suim leis cúrsaí comhaimseartha shochtheangeolaíocht na Gaeilge. Léiríonn na haistí trí chéile nádúr fíorchasta na hide-eolaíochta agus an tionchar a imríonn sí ar an gcleachtas, ar iompar agus ar chreideamh teanga. Mar a luadh ó chianaibh, níor tugadh dóthain airde go dtí seo ar ghné na hide-eolaíochta sa taighde ar an nGaeilge. Cuirfidh an leabhar seo tús le plé agus le díospóireacht fhóinteach ar bhrí agus ar nádúr na hide-eolaíochta agus táim cinnte go spreagfaidh sé scoláirí agus taighdeoirí chun machnaimh chun taighde agus chun cinn. Ní beag san mar theist ar an saothar seo i sochtheangeolaíocht na Gaeilge.